

Recensies

ALGEMENE GESCHIEDENIS

L. Fuks, *Aspects of Jewish life in the Netherlands. A selection from the writings of Leo Fuks*, R. G. Fuks-Mansfeld, ed. (Assen: Van Gorcum, 1995, vii + 220 biz., f65,-, ISBN 90 232 2941 X).

De naam van Leo Fuks is onverbreeklijk verbonden met de Bibliotheca Rosenthaliana (BR) en met de studie van het jiddisch. Hij werd in 1908 geboren in het Poolse stadje Kalisz dat toen deel uitmaakte van het Russische rijk, als derde kind in het gezin van de geleerde Joel Fuks en zijn vrouw Hinde Wolkowicz. Leib werd opgevoed in een tamelijk welgestelde omgeving; de helft van de bevolking van Kalisz was joods. Hij zou de sporen van zijn vader drukken en Leib werd, na de verarming van zijn familie, in 1921 naar het joodse seminarium te Warschau gestuurd. De lectuur van Spinoza zou hem zijn geloof hebben doen verliezen. Na de dood van zijn vader keerde Leib in 1926 terug naar Kalisz als onderwijzer in het Hebreeuws. Als overtuigd zionist greep hij een paar jaar later de kans aan om op een kibboets in Polen te gaan werken ter voorbereiding op zijn emigratie naar Palestina. Hij maakte er voor het eerst kennis met het gewelddadige antisemitisme onder de Poolse boerenbevolking. Toen de Engelse koloniale regering de immigratie van joden in haar 'mandaat'-gebied in 1929 sterk inkromp vanwege Arabisch verzet, verliet Leib alsnog Polen. Een zwerftocht begon die hem naar Frankrijk en tenslotte via Portugal naar Amsterdam voerde (1934). Hij had intussen als handwerksman de kost verdiend. In Amsterdam gaf hij wederom lessen Hebreeuws en verdiepte hij zich in het jiddisch. Na de oorlog, die hij dankzij onderduik overleefde, zette hij die studies voort.

In 1946 werd Leo Fuks als conservator bij de Amsterdamse UB aangesteld voor de BR. Hij heeft zich sterk ingespannen voor de terugkeer van joods boekenbezit dat door de Duitsers — en degenen die hen volgden — was geroofd. De autodidact Fuks wist zich een faam te verwerven als kenner van het joodse boek. Zijn gestaag groeiende oeuvre is gewijd aan allerlei aspecten van het joodse culturele en intellectuele leven, in het bijzonder in Nederland. Vele publikaties bereidde hij in de laatste decennia van zijn werkzame leven voor tezamen met zijn vrouw. Ik noem slechts de tweedelige catalogus van handschriften *Hebrew and Judaic manuscripts in Amsterdam public collections* (1973, 1975). Zijn weduwe heeft een keuze van acht grotere artikelen van Fuks gebundeld, voorzien van een inleiding, een welkome bibliografie van zijn geschriften en van een index van namen. De keuze is gevallen op opstellen uit de jaren 1956, 1966 en 1974-1981: over de jiddische kroniek van Abraham Chaim Braatbaard (1740-1752); de Zweedse familie Graanboom; Hebreeuws en Hebraïsten in Franeker in de zeventiende en achttiende eeuw; een rechtsstrijd onder de Amsterdamse sefardim in de zeventiende eeuw; Oost-Joden in Nederland tussen de beide wereldoorlogen; de bibliotheek van de Portugees-Israëlitische gemeente Talmud Tora te Amsterdam in 1640; de inwijding van de Portugese synagoge in Amsterdam (1675); nieuwe gegevens over Menasseh Ben Israel als boekverkoper. Voorzover de opstellen in het Nederlands waren verschenen, zijn ze hier alsnog in het Engels vertaald. (Het voorwoord spreekt van 'een negende artikel', dat ik niet heb kunnen vinden.) De uitgeefster heeft het de gebruiker niet gemakkelijk gemaakt de hier gepresenteerde bijdragen in Fuks' bibliografie terug te vinden. Bronvermelding heeft zij achterwege gelaten. Het stuk over de Graanbooms, bijvoorbeeld, is kennelijk een samenvoeging van twee publikaties uit 1966. Hier en daar heeft uitgeefster

een noot toegevoegd (38 noot 1), maar zij heeft ook een incongruence veroorzaakt door de verwijzing (61 noot 12) naar de toestemming om een catalogus uit Keuls bezit te laten staan, terwijl die reproductie (zie *Quaerendo*, XIII (1981) 34-45) in deze bundel stilzwijgend is weggelaten. Dit neemt overigens niet weg dat deze fraai geproduceerde bundel een waardig gedenkteken is voor een veelzijdig geleerde.

A. H. Huussen jr.

P. A. L. Buunk, *Het imaginaire verleden. Beeldende kunst en geschiedschrijving* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1994; Kampen: Kok Agora, 1994, 338 blz., f49,90, ISBN 90 391 0606 1).

Sinds zo'n vijftien jaar geleden 'het verhaal' in de geschiedenis zijn comeback maakte, zijn Johan Huizinga's geschiedtheoretische opvattingen zo populair geworden, dat met recht alweer over al het 'gehuizinga' in Nederland wordt geklaagd. De historicus die op safe speelt lardeert zijn betoog met een paar citaten van de Grote Meester; de roekelozen van geest beperken hun eerbetoon tot een noot. Maar hoe het ook zij, Huizinga hoort erbij. Die populariteit is niet verwonderlijk omdat Huizinga's ideeën dat geschiedschrijving verhalend is en dat verhalen beeldend zijn aansluiten bij de traditionele *common sense*. Wat 'verhalen' en 'beelden' voor dingen waren was minder duidelijk, maar het was lange tijd een kniesoor die daarom maalde. Vanaf 1983 heeft Frank Ankersmit in Nederland zich ingespannen om het begrip verhaal te verhelderen en Piet Buunk heeft in 1994 hetzelfde voor de notie beeld gedaan (Ankersmit was niet toevallig Buunks copromotor).

Zijn aan de VU verdedigde proefschrift *Het imaginaire verleden* heeft hij geconcipieerd als een drieluik. In het eerste deel thematiseert hij de wereld van de kunst, waar het begrip beeld een centrale rol speelt. In het tweede deel behandelt hij de relatie tussen woord en beeld, omdat de kunst vooral picturale beelden produceert terwijl het in de geschiedschrijving vooral om verbale beeldvorming gaat. In het derde en laatste deel probeert hij om de in de eerste twee delen gewonnen inzichten voor de geschiedschrijving vruchtbaar te maken. Dat is geen geringe klus en qua opzet is dit dus een gedurfd en daarom nog ouderwets proefschrift (dat cum laude werd beoordeeld).

De wereld van de kunst moet volgens Buunk — die de opvattingen van Danto en Goodman in deze nauwgezet volgt — opgevat worden als een relatiernetwerk (=structuur) van kunstenaar, kunstwerk en publiek. Alleen binnen deze constellatie kan uitgemaakt worden wat en wanneer iets kunst is: een Brillo-does in de winkel is een gebruiksvoorwerp en Andy Warhols Brillo-does in het museum is kunst. De kunstenaar is als het ware de zender, het publiek de ontvanger en het kunstwerk de boodschap. Om de boodschap als kunstwerk te kunnen decoderen (bijvoorbeeld de Brillo-does) moet de ontvanger hem als zodanig kunnen identificeren en interpreteren, aldus Buunk, en dat kan alleen als de ontvanger al over kennis van *andere* kunstwerken beschikt. Om kunst als kunst te kunnen herkennen en appreciëren moet men dus over een imaginair museum beschikken, omdat elk kunstvoorwerp altijd naar *andere* kunstvoorwerpen verwijst. 'Kunst is dus geen eigenschap van, maar een manier van omgaan met een object' (330).

Nu behoren de meeste producten van kunstenaars tot de picturale symboolsystemen terwijl de meeste producten van historici — verhalen — tot de verbale symboolsystemen behoren.